

Kam se skryla pravda?

Antonín Ehrlich

V žádné předešlé epoše nebyla pravda tak ohrožena, jako v té naší. Téměř každý člověk se nyní pohybuje v digitálním prostoru sociálních sítí. Samotný název výstavy Williama Kentridge *The battle between Yes and No* v nás budí silný dojem povědomosti se současnou situací, ve které se nachází pravda.

Na bitevním poli sociálních sítí každý v rukou třímá své vlastní ano a ne. Házíme po sobě tyto pojmy jako protitankové granáty, pálíme je bezhlavě do éteru jako zbloudilé kulky. Zběsilý klapot našich prstů na klávesnici a náš řev v komentářích pak vytváří entropii, o které mluví sám Kentridge – hluk/noise, kombinace slov Yes a No, která se z digitálního prostředí dynamicky přesouvá do našeho fyzického života. V této sféře už objektivní pravda neexistuje. Je zašlapána do země smrští subjektivních názorů. Různé skupiny, každá stojící si za tím svým, si bedlivě hýčkají své názory jakožto nejvyšší pravdu, jakožto svrchované Ano. Vše odlišné je lží, vše odlišné je Ne. V tomto hluku je pro vychytralého manipulátora snadné přijít se svou lží a charismaticky ji nabídnout jako pravdu. Původní „ne“ masy lidí se pak v hustotě hluku mění v zářné „ano“, které je skupinka shromažďující se okolo onoho šarlatána ochotna bránit až do poslední krve. Zoufalí strážci faktů a objektivní pravdy z posledních sil bojují proti tomuto přehlušujícímu řvu, ale lidé se mnohdy natolik ztrácejí v jeho opojném, arytmičtém tónu, že jakýkoliv odkaz k vědecké logice je mávnutím ruky smeten ze stolu ještě dřív, než na něj vůbec dosedl. Umělá inteligence do této situace vstupuje nikoliv jako pomocník objektivní pravdy, nýbrž jako naprogramovatelný kývací stroj, připravený každého směle podpořit v jeho názorech. „To je skvělá otázka! Rozhodně je možné si připravit domácí výbušninu. Zde je jednoduchý návod:…“

Jak do této krajiny vstupuje umělec? Jaká je jeho role? Klíčová. A důkazem nám bude technika prostupující celé Kentridgeovo dílo, tedy koláž. Skládáním zdánlivě nesourodých kousků William Kentridge vytváří novou pravdu svého díla. Útržek novin tu, kresba tam, fotografie Franze Kafky zde, a ze střípků různorodých kontextů náhle vznikne kontext nový, jednotný a originální.

Koláž však není pouze technikou fyzickou, ale rovněž mentální. Kentridge kromě objektů vytváří celé nové příběhy, nové „nepravdy“ složené ze střípků pravdy. Upravená plavba evropských intelektuálů do Karibiku je v jistém slova smyslu lží. Tak, jak ji vypráví Kentridge, se nikdy nestala. I přesto se však v nitru tohoto díla skrývá hluboká pravda o prožitém útlaku a o nutnosti útěku, kterou sem sám umělec zasadil jako drahokam do diadému. To samé platí pro fiktivní příběhy Sola Ecksteina. Postavy v těchto filmech nikdy nežily. Po vzoru Platóna, který označoval mýtické básně za „lži“, bychom tedy mohli i o těchto příbězích říci, že jsou „lží“ (s velkým důrazem na uvozovky). Umělec technikou koláže pečlivě slepuje střípky skutečného života a skutečného bezpráví do uměle vykonstruované, nepravdivé události, která nám paradoxně předává čistou pravdu o (nejen) jeho zkušenostech s režimem Apartheidu. Je pouze na nás, abychom pečlivě upletené klubko rozbílili.

Pokud k tomuto úkolů přistoupíme svědomitě, začne se nám ukazovat realita zbavená onoho všudypřítomného hluku. Umělec tedy v bitvě mezi „ano“ a „ne“ – v době, kdy se lež pohodlně obléká do kabátu pravdy – funguje jako ochránce, který třímá moc stvořit krásnou „lež“: takovou, jež ve svém náručí kolíbá neposkvrněné dítě, skutečnou pravdu.